

SK

SK

SK

KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV

Brusel, 20.2.2009

KOM(2009) 79 v konečnom znení

**OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU, RADE, EURÓPSKEMU
HOSPODÁRSKEMU A SOCIÁLNEMU VÝBORU, VÝBORU REGIÓNOV
A EURÓPSKEJ CENTRÁLNEJ BANKE**

**Päť rokov rozšírenej EÚ
– Hospodárske úspechy a výzvy –**

{SEK(2009) 177}

PÄŤ ROKOV ROZŠÍRENEJ EÚ – HISTORICKÝ MEDZNÍK

Dvanásť krajín strednej a východnej Európy a stredomorskej oblasti vstúpilo do Európskej únie v dvoch vlnách v rokoch 2004 a 2007. Išlo o dosiaľ najväčšie rozšírenie EÚ a historický krok k zjednoteniu Európy po niekoľkých desaťročiach rozdelenia v dôsledku studenej vojny. Päť rokov po pristúpení krajín v roku 2004 sa rozšírenie stalo hlavným úspechom pre EÚ a jej občanov, čím sa naplnil jeden z pôvodných cieľov európskej integrácie.

Nové členské štáty svojím rastúcim počtom a dynamikou EÚ posilnili a kultúrne obohatili. Proces rozširovania pomohol vybudovať a konsolidovať demokraciu po zániku komunistických režimov. Rozširovaním sa posilnila bezpečnosť Európy a v období konfliktov a nepokojov to prinieslo na náš kontinent a do jeho blízkosti základný prvok stability. Rozširovaním sa výrazne naštartovali ekonomiky a zlepšili sa životné podmienky v nových členských štátoch, z čoho majú osôh aj staré členské štáty, najmä pokiaľ ide o nové príležitosti na vývoz a investovanie. Prostredníctvom výhod plynúcich z integrácie do väčšieho vnútorného trhu sa posilnilo aj hospodárstvo Únie ako celku.

Tým, že rozšírením sa zrýchlilo napredovanie štrukturálnych reforiem, Európa je lepšie pripravená na využitie týchto výhod a riešenie problémov vyplývajúcich z globalizácie, keďže sa zvýšila jej konkurencieschopnosť vo svete. Rozšírená EÚ má takisto aj väčšiu vážnosť, pokiaľ ide o témy s celosvetovým významom, ako je zmena klímy alebo medzinárodná finančná kríza. V celkovom kontexte sa pristúpením 12 nových členských štátov zvýšila vážnosť EÚ vo svete a takisto sa posilnila jej úloha ako medzinárodného hráča v hospodárskom a politickom zmysle.

Spolu so sprievodnou analýzou¹ sa toto oznámenie zameriava na hospodárske aspekty rozšírenia, posúdenie doterajších hospodárskych úspechov a určenie hlavných výziev v budúcnosti. Rozšírenie prinieslo prospech pre všetkých – pre nové a staré členské štáty ako aj pre EÚ ako celok. Napriek obavám, že rozšírenie by narušilo hospodárske a sociálne systémy starých členských štátov, zo skúseností vyplýva, že žiadna z týchto pochybných predpovedí nebola odôvodnená.

Väčšia rôznorodosť si však vyžaduje viac koordinácie a silnejšiu integráciu. Lisabonskú zmluvu sa venuje vplyvu postupného rozširovania na inštitúcie. Rozširovanie a prehlbovanie EÚ sa vždy navzájom dopĺňali a tak to bude aj v budúcnosti. Samozrejme, budúcnosť priniesie výzvy (vrátane ďalšieho rozširovania), ale máme prostriedky na to, aby sme ich zvládli.

Posledné rozšírenia Európskej únie priniesli všetkým občanom EÚ viac hospodárskej prosperity a posilnili úlohu Európy vo svetovom hospodárstve. Prehlbením hospodárskej integrácie a zvýšením konkurencieschopnosti rozšírenie ďalej pomohlo uvoľniť potenciál rastu a zvýšiť odolnosť európskej ekonomiky. Rozšírená EÚ je v súčasnosti najväčšou integrovanou hospodárskou oblasťou na svete, pričom predstavuje viac ako 30 % svetového HDP a viac ako 17 % svetového obchodu (bez obchodu v rámci EÚ).

Pri dosahovaní tohto úspechu zohrávali významnú úlohu inštitucionálny a právny rámec ako aj spoločné politiky EÚ. Počas prístupového procesu došlo k makroekonomickej

¹ „Päť rokov rozšírenej EÚ – hospodárske úspechy a výzvy“, European Economy, č. 1/2009.

stabilizácii, vybudovaniu inštitúcií, zbližovaniu právnych predpisov, skvalitneniu v oblasti riadenia, integrácii obchodu a liberalizácii pohybu kapitálu, takže množstvo výhod bolo zjavných už pred obdobím 2004 – 2007. Pristúpením k EÚ sa ukotvili hospodárske politiky, vytvorilo sa stabilné a konkurencieschopné ekonomické prostredie a urýchlilo sa investovanie verejných financií do ľudského kapitálu a infraštruktúry, čím sa vytvorili dostatočné príležitosti pre súkromné iniciatívy. Investori zo starých členských štátov a z celého sveta rýchlo využili tieto príležitosti, čím spôsobili dosiaľ nevídaný príliv súkromného kapitálu do nových členských štátov. Zrýchlením integrácie vo finančnej oblasti spôsobeným zavedením eura alebo vyhliadkami na jeho zavedenie ako aj rýchlym tempom globalizácie sa vytvorilo pre tento proces obzvlášť vhodné prostredie. Treba zdôrazniť aj úplnú a úspešnú integráciu nových členských štátov do politiky zamestnanosti a sociálnej politiky EÚ. Tieto pôsobivé výsledky dokazujú trvalú hodnotu prísneho reformného úsilia v kombinácii s politickým rámcom EÚ.

Podnikatelia a občania v rámci celej rozšírenej EÚ pociťujú jasné výhody. V starých členských štátoch získali na vývoz orientované firmy významné zisky na základe konkurencieschopnosti a migráciou pracovných síl sa zmiernili problémy v tých krajinách, ktoré otvorili svoje pracovné trhy. Nové členské štáty zaznamenali rýchly rast produktivity, pokles nezamestnanosti a rýchle približovanie sa príjmov. Štyri nové členské štáty, ktoré po rozšírení vstúpili do eurozóny, získali ešte viac výhod, keďže eliminovali riziko vyplývajúce z výmenných kurzov, znížili náklady na transakcie a získali prístup ku kapitálu s nižšími úrokovými mierami.

Rýchla integrácia priniesla veľa výhod v prospech rastu, ale takisto v nových členských štátoch vytvorila zraniteľné miesta, ktoré sa ďalej prehĺbili v dôsledku súčasnej hospodárskej a finančnej krízy. Zahraničné investície do nových členských štátov sa rapídne zvýšili a podporili reštrukturalizáciu hospodárstva, rast a zamestnanosť. V niektorých krajinách však následkom rýchleho a nekontrolovaného rastu domácich úverov poháňaného zahraničnými pôžičkami došlo k prehriatiu ekonomiky a to viedlo k veľkej nerovnováhe platobnej bilancie, ostrému nárastu nákladov na pracovné sily, ktoré prekonal nárast produktivity, a zvýšeniu cien nehnuteľností. Výsledkom bolo, že v niektorých krajinách smeroval zahraničný kapitál do nevýrobnej sféry. Z dôvodu veľkého zvýšenia kapitálových nákladov spôsobeného celosvetovou finančnou krízou teraz krajiny s veľkou nerovnováhou platobnej bilancie čelia veľkým problémom. Tieto problémy sa však netýkajú iba nových členských štátov, niektoré staré členské štáty čelia podobným problémom.

Rozšírená EÚ má teraz lepšiu pozíciu na riešenie súčasných a budúcich problémov. Reformovaný Pakt stability a rastu poskytuje v strednodobom horizonte základy, o ktorý sa môže opierať dôveryhodnosť fiškálnej politiky, pričom v krátkodobom horizonte umožňuje dostatočnú flexibilitu. Súbežne s tým pomáha prepracovaná lisabonská stratégia identifikovať a koncentrovať sa na štrukturálne reformy, ktoré sú nevyhnutné na ďalšie zvyšovanie potenciálu rastu a odolnosti. Tento proces má podporu aj v politike súdržnosti, v rámci ktorej sa lisabonské ciele odzrkadľujú v regionálnych stratégiách vyrovnávania a rozvoja. Politika súdržnosti poskytla výrazným spôsobom podporu členským štátom EÚ, jednak v zmysle dôležitej finančnej pomoci ako aj veľmi potrebných odborných znalostí (s podporou Európskej investičnej banky) a v prípade potreby s podporou Európskej banky pre obnovu a rozvoj. Zlepšený nástroj platobnej bilancie umožňuje EÚ poskytovať primeranú finančnú pomoc tým členským štátom mimo eurozóny, ktoré potrebujú dočasnú pomoc na bezproblémové prispôsobenie sa. Tieto podporné mechanizmy sú teraz k dispozícii novým členským štátom a môžu podporiť tento nevyhnutný proces prispôbovania sa.

ÚSPECHY PO PRVÝCH PIATICH ROKOCH

Prístupový proces prispel k výraznému zvyšovaniu životnej úrovne v nových členských štátoch, pričom posilnil hospodársku a sociálnu súdržnosť v rámci Únie. V starých členských štátoch sa priemerný príjem na jedného obyvateľa zvýšil zo 40 % v roku 1999 na 52 % v roku 2008. Podľa odhadov prístupovým procesom sa posilnil hospodársky rast v nových členských štátoch od roku 2000 do roku 2008 približne o 1,75 percentuálnych bodov ročne, pričom tento rast sa zvyšoval z priemerných 3,5 % v rokoch 1999 až 2003 na 5,5 % v rokoch 2004 až 2008. K rastu v starých členských štátoch prispelo aj rozšírenie (ktoré počas tohto obdobia prispelo ku kumulatívnemu zvýšeniu produkcie o 0,5 %), predovšetkým v tých krajinách, ktoré zvýšili objem obchodu s novými členskými štátmi a investície do nich. Rast v nových členských štátoch sa dá prevažne pripísať akumulácii kapitálu a nárastu produktivity, pričom oba tieto činitele prispeli k rastu viac ako 2 percentuálnymi bodmi ročne v období od 1999 do 2008. Vzhľadom na reštrukturalizáciu súkromných podnikov bol príspevok práce v období od 1999 do 2003 negatívny. Od roku 2004 došlo v nových členských štátoch k mohutnému rastu zamestnanosti o približne 1,5 % ročne ruka v ruku so silnou tvorbou pracovných miest v starých členských štátoch (asi 1 % ročne od rozšírenia).

Rýchlou integráciou obchodu sa podporilo účinnejšie rozdelenie práce a posilnila sa konkurencieschopnosť v rámci EÚ. Stupeň otvorenosti obchodu v nových členských štátoch dosiahol veľmi vysokú úroveň. Priemerný podiel vývozu a dovozu na celkovom HDP nových členských štátov momentálne dosahuje 56 %, pričom pred začatím rozširovania to bolo 47 %. Tento podiel je výrazne vyšší ako v starých členských štátoch, kde je tento podiel na úrovni 38 %. Integrácia so starými členskými štátmi a najmä medzi samotnými novými členskými štátmi sa rýchlo posilnila. V roku 2007 takmer 80 % celého vývozu z nových členských štátov smerovalo do zvyšnej časti EÚ, pričom 19,5 % vývozu smerovalo do ostatných nových členských štátov (v porovnaní s 13,25 % v roku 1999). Podiel predaja vývozu zo starých členských štátov do nových členských štátov je 7,5 % v porovnaní s 4,75 % štyri desať rokov. Nové členské štáty získali podiely na trhu zvýšením kapitálovej a technologickej náročnosti svojho vývozu, čo je z veľkej časti výsledkom investícií starých členských štátov. Podiel výrobkov špičkovej technologickej kvality na celkovom vývoze nových členských štátov dosiahol v roku 2006 hodnotu 14 %, čo predstavuje zvýšenie z 11 % v porovnaní s rokom 1999. Tento podiel je blízko hodnote 16 % zaznamenatej v starých členských štátoch. Zlepšenia v tejto oblasti viac než vyvážili straty konkurencieschopnosti v oblasti nákladov, ktoré plynú zo zhodnocovania reálneho výmenného kurzu (čo bolo do určitej miery nedávno zvrátené). Rastúca integrácia obchodu v EÚ využíva komparatívne výhody a tým posilňuje potenciál rastu a zvyšuje konkurencieschopnosť EÚ ako celku. Nové členské štáty zdvojnásobili svoj kombinovaný podiel na celosvetovom obchode od roku 1999 na 4 %, čím pomohli celej EÚ vykompenzovať zníženie jej trhového podielu (ktorý sa v roku 2007 znížil o 3 percentuálne body na 38,25 %) v dôsledku rýchlo sa zväčšujúceho podielu rozvojových krajín na svetovom obchode.

Nové členské štáty rýchlo modernizovali svoje hospodárstva. Vytvorili fungujúce trhové hospodárstva a sú schopné zvládnuť konkurenčný tlak a trhové sily v rámci jednotného trhu. Tieto štáty takisto čoraz viac prispôbujú svoje výrobné štruktúry starým členským štátom. Poľnohospodárstvo a výroba sú v nových členských štátoch dôležitejšie, pričom v roku 2006 tvorili v uvedenom poradí 4,5 % a 21,25 % HDP (v porovnaní s 1,5 % a 16,75 % v starých členských štátoch). Napriek tomu v posledných rokoch bol zaznamenaný pokrok v hospodárstve založenom na službách a náročnom na znalosti. Podiel služieb na HDP sa zvýšil z 56 % HDP v roku 1995 na 63 % HDP v roku 2006, v porovnaní s podielom vo výške 72 %

HDP v starých členských štátoch. Rastúci podiel technologicky náročných vývozov a zamestnanosti v znalostných odvetviach hospodárstva (3,5 % celkovej zamestnanosti v porovnaní s približne 5 % v starých členských štátoch) a rastúca úroveň vzdelanosti takisto naznačujú rýchle tempo hospodárskej modernizácie v nových členských štátoch, čo kladie základy pre ďalší proces prudkého hospodárskeho približovania. Nové členské štáty navyše realizujú a naďalej musia realizovať reformy, aby posilnili právny štát a modernizovali svoje právne systémy.

Investície zo starých členských štátov tvoria kľúčový prvok hospodárskej transformácie v nových členských štátoch. V nadväznosti na prístupenie zaznamenali nové členské štáty veľký pokrok smerom k makroekonomickej stabilite a rýchlo si osvojili právne a inštitucionálne rámce EÚ. Pomoc EÚ (napríklad predvstupové nástroje) mala pri podpore tohto procesu rozhodujúcu úlohu. V dôsledku toho rástli zahraničné investície, čo zvýšilo rast a zamestnanosť. Rovnako dôležitý bol aj pozitívny vplyv na dlhodobý potenciál rastu prostredníctvom prenosu znalostí, prelievania produktivity, zvýšenej hospodárskej súťaže a disciplíny v oblasti hospodárskej politiky. Zahraničné investície boli vysoké najmä vo finančnom odvetví. V dôsledku toho dosahuje zahraničné vlastníctvo v bankovom sektore v nových členských štátoch takmer 100 % v Estónsku a na Slovensku, na druhej strane v Slovinsku je to 30 % (v porovnaní s priemerom pod 20 % v eurozóne). Poistovnícke skupiny zo starých členských štátov si takisto vybudovali silnú pozíciu v nových členských štátoch. Silná vzájomná závislosť medzi novými a starými členskými štátmi vo finančnom odvetví podčiarkuje význam posilnenia spolupráce v rámci EÚ, pokiaľ ide o reguláciu a dohľad nad finančným odvetvím.

Investície a činnosti na základe politiky súdržnosti takisto slúžili ako nástroj na uľahčenie procesu reštrukturalizácie v nových členských štátoch, pričom posilnili hospodársku a sociálnu súdržnosť v rámci únie. Táto politika výrazným spôsobom podporila integráciu nových členských štátov do svetového obchodného systému a do európskeho jednotného trhu a rozvinula hospodárske väzby, v rámci ktorých ďalej došlo k prílevu priamych zahraničných investícií, vytvorili sa nové pracovné miesta a zvýšila sa životná úroveň. Programy územnej spolupráce takisto pomohli prehĺbiť integráciu medzi regiónmi EÚ a podporili výmenu vedomostí. Politika súdržnosti okrem toho v týchto krajinách posilnila ich vnútorný potenciál rastu, keďže zvýšila produktivitu a konkurencieschopnosť ich ekonomík. V konečnom dôsledku uľahčila prechod zamestnancov z tradičných hospodárskych odvetví do nových, čo je nevyhnutné v takomto rýchlom procese reštrukturalizácie a tým podporila udržateľný a vyrovnaný proces rastu.

Prístupový proces do EÚ takisto priniesol nový rámec regulácie trhu s výrobkami v nových členských štátoch vrátane politiky v oblasti hospodárskej súťaže a štátnej pomoci. Nové členské štáty majú vyšší podiel verejne vyhlásených súťaží verejného obstarávania (5,75 % HDP v porovnaní s 3,25 % HDP v celej EÚ v roku 2007). Podľa prieskumu Eurobarometra z roku 2007 pociťuje 71 % malých a stredných podnikov (v porovnaní so 63 % v starých členských štátoch) značné zvýšenie hospodárskej súťaže. Z dostupných informácií takisto vyplýva, že hospodárska súťaž sa značne zvýšila v odvetví telekomunikácií a poštových služieb, ktoré podliehajú špecifickým regulačným rámcom. Štátna pomoc v nových členských štátoch sa znížila ako podiel HDP od 1,5 % v roku 2000 na 0,5 % HDP v roku 2006 (tesne nad úrovňou v starých členských štátoch). Bez ohľadu na tieto zlepšenia, ktoré zohrávali kľúčovú úlohu pri podpore obchodných činností, v niektorých nových členských štátoch zostáva problémom vynucovanie právnych predpisov v oblasti hospodárskej súťaže. Malé a stredné podniky navyše ešte stále pociťujú relatívne obmedzenia

v prístupe k financiám, nábore kvalifikovanej pracovnej sily, zavádzania novej technológie a dostupnosti infraštruktúry.

K integrácii poľnohospodárskych trhov a vidieckych ekonomík nových členských štátov do EÚ došlo bez akýchkoľvek veľkých vnútorných hospodárskych alebo sociálnych problémov. Starostlivo vypracovaná prístupová stratégia spájajúca významné investície a podporné programy v kandidátskych krajinách počas predvstupového obdobia priniesla svoje výsledky. Spolu s náležitým a vyrovnaným výsledkom predvstupových rokovaní, v ktorých sa zvýšená pozornosť venovala vidieckemu rozvoju a prechodu od podpory trhu k priamej podpore príjmov, to umožnilo hladkú integráciu nových členských štátov do vnútorného poľnohospodársko-potravinárskeho trhu a spoločnej poľnohospodárskej politiky. Rozšírený trh EÚ priniesol poľnohospodárom a podnikom v oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva zo všetkých členských štátov veľa možností a viedol k zintenzívneniu obchodu v rámci Spoločenstva a zvýšeniu priamych zahraničných investícií. Rozšírenie takisto posilnilo pozíciu EÚ v oblasti medzinárodného trhu s poľnohospodárskymi výrobkami.

Nové investičné príležitosti vytvorené rozšírením pomohli podnikom v starých členských štátoch posilniť ich konkurencieschopnosť na celosvetovej úrovni a zabezpečiť pracovné miesta vo svojich štátoch. Rozšírením sa podnikom v starých členských štátoch otvorili nové vývozné trhy a trhy pre zahraničné investície. Ponúklo im to príležitosti na zvýšenie ich účinnosti a konkurencieschopnosti. V tomto ohľade ponúkajú nové členské štáty dostatočné príležitosti na základe vzdelanej pracovnej sily a podobného právneho, inštitucionálneho a regulačného prostredia. Napriek tomu, že potrebná reštrukturalizácia môže v krátkodobom horizonte zahŕňať náklady na prispôbenie, zvyšuje sa globálna konkurencieschopnosť podnikov EÚ a nakoniec to pomôže zabezpečiť pracovné miesta a posilniť rast v celej EÚ. V niekoľkých odvetviach (strojárstvo, nábytkárstvo, lekárske prístroje, chemikálie, drevársky priemysel) boli skutočne investície v nových členských štátoch prepojené so zamestnanosťou v starých členských štátoch.

Pracovníci v nových členských štátoch profitovali zo zlepšených príležitostí zamestnať sa doma a v zahraničí, hoci migrácia pracovných síl viedla k vytvoreniu hospodárskych a sociálnych problémov v niektorých nových členských štátoch. Po viac ako desaťročí reštrukturalizácie hospodárstva sa trhy práce v nových členských štátoch vyznačovali všeobecným oživením, najmä od roku 2003, a od roku 2003 do roku 2007 vznikli 3 milióny nových pracovných miest. V dôsledku toho sa znížila nezamestnanosť na úroveň podobnú vo zvyšku Únie (približne 7 % v roku 2007), pričom miera zamestnanosti sa zvýšila približne o 60 %. Bez ohľadu na to však trvalo vysoká dlhodobá nezamestnanosť (na úrovni približne 56 % v roku 2006, viac ako 13 percentuálnych bodov nad priemerom v starých členských štátoch) naznačuje výrazný nesúlad medzi ponúkanými a požadovanými zručnosťami na trhu práce. V niektorých krajinách sa navyše neúmerne zvyšovali mzdy v porovnaní s produktivitou, čo viedlo k strate konkurencieschopnosti. Dodatočný problém v niektorých nových členských štátoch predstavuje migrácia pracovných síl do zahraničia (predovšetkým na Cypre, Litve, v Poľsku a Rumunsku). Migrácia pracovnej sily takisto podnietila obavy z úniku a plytvania mozgov a nedostatku pracovných síl v konkrétnych odvetviach a povolaniach napriek tomu, že sa zvyšovala ponuka vzdelaných ľudí a zlepšujúce sa ekonomické podmienky znížili motiváciu pracovať v zahraničí. Navyše pracovníci vracajúci sa späť domov si so sebou prinášajú nové zručnosti, ktoré sú cenné pre hospodárstvo ich vlastnej krajiny. Veľký odliv pracovných síl viedol takisto k významnému zvýšeniu peňažných prostriedkov poukazovaných zo zahraničia (približne 5,5 % HDP v Bulharsku a Rumunsku a 1,5 % HDP v Poľsku), ktoré podporujú domáce hospodárstvo.

Obavy starých členských štátov z masívnej migrácie pracovných síl pred rozšírením únie sa nepotvrdili. Počet ľudí z nových členských štátov, ktorí odišli do starých členských štátov, je vcelku obmedzený (nárast na asi 3,6 milióna z 1,6 milióna koncom roka 2003) a výrazné zvyšovanie sa neočakáva ani po odstránení zostávajúcich prechodných obmedzení v niektorých členských štátoch. Relatívny podiel týchto migračných tokov vzhľadom na produktívne obyvateľstvo v každej krajine je malý (približne 1 % alebo menej) s výnimkou Írska, kde podiel prisťahovalcov z nových členských štátov predstavuje 5 % produktívneho obyvateľstva Írska. Vo vyjadrení absolútnymi hodnotami sú hlavnými cieľovými krajinami Spojené kráľovstvo (od pristúpenia tam prišlo viac ako 1/3 migrantov), Španielsko (18 %) a Írsko (10 %), hoci v čase finančnej krízy môže významný podiel týchto pracovníkov odísť späť domov. Napriek tomu, že niektoré z týchto pohybov pracovníkov viedli k narušeniu v segmentoch pracovného trhu a v sociálnej oblasti, ich celkové účinky sú pozitívne. Z dôkazov, ktoré sú k dispozícii, vyplýva, že mobilita v rámci EÚ po rozšírení neviedla – a pravdepodobne ani nepovedie – k vážnemu narušeniu trhu práce. Voľný pohyb pracovných síl je dôležitou výhodou, ktorú zjednotená Európa ponúka svojim občanom a podnikom. Odhaduje sa, že súčasná úroveň pracovnej mobility v rámci EÚ zvyšuje v strednodobom horizonte celkový HDP v EÚ približne o 0,3 %. Migranti z nových členských štátov majú tendenciu pracovať v menej kvalifikovaných pozíciách (1/3 migrantov v porovnaní s 10 % domácich zamestnancov) napriek tomu, že ich pracovná kvalifikácia je relatívne vysoká (40 % migrantov spadá do kategórie vysoko kvalifikovaných pracovníkov v porovnaní s 25 % pracovnej sily v starých členských štátoch). Prichádzajúci pracovníci pomohli naplniť dopyt pracovného trhu a zredukovať ťažkosti (napr. v odvetviach stavebníctva a služieb) bez toho, aby spôsobili vážne narušenie pracovného trhu. Dôležitou črtou tejto migrácie pracovných síl sa zdá byť jej dočasný charakter. V Spojenom kráľovstve sa 50 % súčasných migrantov už vrátilo naspäť do svojich krajín pôvodu. Komisia preto vyzvala členské štáty, aby zvážili, či vzhľadom na situáciu na svojich trhoch práce, a napriek svojim právam na prechodné ustanovenia stanoveným v zmluvách o pristúpení², musia i naďalej uplatňovať obmedzenia.

BUDÚCE PROBLÉMY ZOSILNENÉ ŤAŽKOU GLOBÁLNOU KRÍZOU

Súčasná ťažká globálna hospodárska kríza stavia vnútroštátnu politiku jednotlivých krajín pred veľké nové výzvy. Táto kríza ovplyvňuje všetky členské štáty tým, že sa znižuje objem obchodu, dostupnosť finančných prostriedkov, padá blahobyť domácností a zhoršuje sa dôvera. Napriek tomu, že členstvo v EÚ a ešte viac členstvo v eurozóne poskytuje ochranu a stabilitu, ktorá rozširuje „zónu istoty“ investorov, kríza zaťažuje tvorbu riadnej domácej politiky. Vo všetkých členských štátoch, ktoré zažili nárast úverov, sa vytvorili podobné citlivé miesta ako napríklad veľká závislosť od zahraničných úspor a slabá finančná situácia v odvetví podnikov a domácností. EÚ sa snaží obnoviť stabilitu, transparentnosť a dôveru vo finančné odvetvie tým, že nerieši iba najnápadnejšie problémy, ale snaží sa takisto o hlbšiu reformu systému regulácií a dohľadu.

Finančná kríza odhalila aj ďalšie citlivé miesta. V niekoľkých nových členských štátoch nadmieru optimistické očakávania o ziskoch podnikov a príjmoch domácností podnietili príliv príjmov a rast úverov, ktoré presiahli rozumnú úroveň rovnováhy. V mnohých prípadoch to viedlo k neudržateľne vysokým deficitom bežných účtov. Pokiaľ ide o rast úverov, úverovanie domácností a predovšetkým hypotékové pôžičky prešli najdynamickejším vývojom a často podnietili vznik neudržateľných bublín v oblasti nehnuteľností. Objem

² „Vplyv voľného pohybu pracovníkov v kontexte rozšírenia EÚ – Správa o prvej fáze (1. január 2007 – 31. December 2008) prechodných ustanovení, KOM(2008) 765, 18.11.2008.

pôžičiek denominovaných v cudzích menách sa v niekoľkých krajinách takisto výrazne zvýšil. Tým sa domácnosti a podniky stali zraniteľnejšími voči znehodnoteniu meny. Navyše rast úverov v nových členských štátoch sa vo veľkej miere udržiaval vďaka narastajúcemu cezhraničnému poskytovaniu úverov, čo viedlo k vysokej závislosti domáceho bankového sektora od financovania poskytovaného skupinou zahraničných materských bánk.

Tieto nedávne udalosti podčiarkujú vo všetkých nových členských štátoch potrebu ďalšieho veľkého úsilia, aby sa zabezpečila ochrana úspechov posledných rozširovaní EÚ, predovšetkým pokiaľ ide o zblížovanie príjmov, finančnú integráciu a priame zahraničné investície do zblížujúcich sa členských štátov. Politické rámce EÚ pomáhajú čeliť týmto problémom a umožňujú novým členským štátom dynamizovať ich hospodárstva v strednodobom a dlhodobom horizonte. Výsledky však vo veľkej miere budú závisieť od premyslených domácich hospodárskych stratégií a vhodného inštitucionálneho rámca. Domáce politiky a inštitúcie neboli v minulosti vždy adekvátne a často sa výrazne odklonili od odporúčaní EÚ. Najmä fiškálna politika mohla viac prispieť k zachovaniu makroekonomickej a finančnej stability tým, že by včas reagovala na expanzívne tlaky vychádzajúce z prosperujúceho súkromného sektora.

Dokončenie jednotného trhu a zavedenie reforiem, ktoré ďalej modernizujú hospodárstvo, predstavujú trvalé úlohy s cieľom maximalizovať výhody rozšírenia. Rozšírením sa zvýšila konkurencieschopnosť EÚ a jej atraktivita u investorov, čo jej vo väčšej miere ako kedykoľvek predtým umožnilo využiť výhody globalizácie. Napriek tomu sa zisky vyplývajúce z rozšírenia jednotného trhu, najmä v prípade malých a stredných podnikov, môžu lepšie využiť prehĺbením integrácie tovarov, služieb, pracovnej sily a finančných trhov. Takéto reformy prinesú dvojité výhody: posilnia rast a tvorbu pracovných miest a podporia makroekonomickú stabilitu tým, že mzdy a ceny sa lepšie prispôbia hospodárskym otarasom. Zavádzanie pravidiel jednotného trhu je teraz v nových členských štátoch na dobrej úrovni, ale je možné pozorovať určitú únavu z týchto reforiem. Posilnenie právneho štátu, zvýšenie efektivity verejnej správy a reformy súdnictva sú naďalej hlavnými problémami s dôležitými dosahmi na podnikateľské prostredie, konkurencieschopnosť a ďalší rast a integráciu v rámci EÚ. Na základe skúseností s rozšírením sa ukazuje, že efektívnosť verejnej správy, predovšetkým orgánov pre hospodársku súťaž, dozor a reguláciu, ako aj súdnictva a účinná finančná kontrola majú kľúčový význam a môžu značne urýchliť investovanie. Takisto je dôležité pokračovať v úsilí v týchto oblastiach, aby sa v plnej miere využili výhody jednotného trhu.

Postupné rozširovanie eurozóny takisto pomôže v plnej miere využiť výhody jednotného trhu, ale vyžaduje si ďalšie reformy. Členstvo v eurozóne ponúka veľa výhod, ako odstránenie rizika výmenných kurzov a nižšie transakčné náklady, intenzívnejší obchod a vyššie priame zahraničné investície, zvýšenie hospodárskej súťaže a posilnenie finančnej integrácie. Všetky nové členské štáty sa zaviazali prijať euro, ale majú rozdielne stratégie. Cyprus, Malta, Slovinsko a Slovensko už prijali euro, zatiaľ čo v ostatných nových členských štátoch sú pokroky v oblasti nominálnej konvergenzie menšie; v niektorých štátoch sa dokonca dočasne objavili kroky späť. Cieľ prijatia eura poskytuje aj silné podnety na to, aby sa pokračovalo v stratégiách nevyhnutných na podporu nominálnej a reálnej konvergenzie a takisto pomáha proti únave z reforiem.

RIEŠENIE PROBLÉMOV

Rozumná fiškálna politika je nevyhnutným predpokladom zachovania makrofinančnej stability a podpory integrácie a zblížovania príjmov. Pre nové členské štáty platí od ich

pristúpenia Pakt stability a rastu a šesť krajín sa v roku 2004 stalo súčasťou postupu pri nadmernom deficite. Tento postup sa v polovici roku 2008 ukončil vďaka silnému rastu, nižším úrokovým sadzbám a zvýšeným transferom EÚ v dôsledku rozšírenia vo všetkých krajinách s výnimkou Maďarska. Finančná kríza si však v prípade verejných financií vyberá svoju daň. V budúcnosti sa nové členské štáty budú môcť vyhnúť dileme pri rozhodovaní medzi zachovaním fiškálnej obozretnosti a sprístupnením dostatočných finančných prostriedkov na verejné výdavky na podporu rastu, ak budú dodržiavať osvedčené postupy v oblasti riadenia rozpočtu (vrátane transparentných a dôveryhodných strednodobých rozpočtových rámcov) a zvýšia kvalitu verejných financií. Reformy zdravotníctva, dôchodkového systému a školstva takisto majú kľúčový význam pre zabezpečenie dlhodobej fiškálnej udržateľnosti a zvýšenie ekonomickej efektívnosti. Reformovaný pakt poskytuje nevyhnutnú flexibilitu pre zbližujúce sa ekonomiky, aby zvládli zhoršenie stavu rozpočtu počas krízy, pokiaľ sa pred krízou vyvinulo dostatočné úsilie na dosiahnutie silnej rozpočtovej pozície. Zabezpečiť ambiciózne konsolidačné úsilie a riadne posúdenie existujúcej rozpočtovej pozície v priaznivom období je ústredným cieľom rozpočtového dohľadu, aby sa zaistilo, že tvorcovia politiky môžu túto flexibilitu využiť.

Lisabonská stratégia pre rast a zamestnanosť slúži ako silný katalyzátor pre štrukturálne reformy, ktoré majú takisto kľúčový význam pri podpore integrácie a zbližovania príjmov. Rast produktivity jasne zostáva naďalej kľúčovým dlhodobým cieľom EÚ, pokiaľ ide o problém konkurencieschopnosti. Vzhľadom na štrukturálne reformy, ktoré majú potenciál prispieť k rastu a zamestnanosti, sa doteraz v oblasti výskumu a vývoja ako aj inovácie nedosiahol dostatočný pokrok. Pokračovanie v úsilí o zvýšenie účinnosti verejnej správy a výrazné obmedzenie byrokracie v niektorých členských štátoch je takisto dôležité na to, aby sa v plnej miere využili výhody jednotného trhu. V rámci celej EÚ existujú dôkazy štrukturálneho zlepšenia vo fungovaní pracovných trhov. Napriek tomu, že celková situácia je skôr pozitívna, v niektorých členských štátoch naďalej zostáva značný priestor na zlepšenie, najmä pokiaľ ide o regionálne rozdiely a nesúlad medzi ponúkanými a požadovanými zručnosťami.

Zásadný význam pri podpore správnej stratégie v krátkodobom a dlhodobom horizonte bude mať zintenzívnený dohľad nad štátmi zo strany Európskej komisie a Rady v kontexte Paktu stability a rastu a lisabonského procesu. Na tieto účely by sa v počiatočnom štádiu procesu dohľadu mali určiť makroekonomické nerovnováhy (aj na trhu aktív), možnosti politiky na účinné riešenie týchto nerovnováh, štrukturálne reformy nevyhnutné pre stabilitu a bezproblémové fungovanie finančných trhov a právneho štátu, ako aj na zvýšenie schopnosti prispôbiť sa, a to predovšetkým v prípade krajín, ktoré sú najviac ohrozené.

Zavádzaním politiky súdržnosti a politiky EÚ v oblasti rozvoja vidieka zameraných na dlhodobé ciele sa pomôžu vytvoriť podmienky pre udržateľný rast. Takisto ako v prípade predchádzajúcich rozšírení, nové členské štáty vo veľkej miere ešte pred pristúpením využívajú transfery z EÚ. Celkové transfery z rozpočtu EÚ smerom k novým členským štátom dosiahli približne 2 % ich HDP v roku 2007 a do roku 2013 sa očakáva ich nárast na 3 %. Tieto transfery zodpovedali v roku 2007 0,2 % HDP starých členských štátov, pričom v roku 2013 tento podiel narastie na 0,3 %. Politika súdržnosti poskytuje podporu mobilizácii potenciálu miestneho rastu tým, že sa jej nástroje zameriavajú na prioritné oblasti, ako sú výskum a inovácie, informačné a komunikačné technológie, dopravná infraštruktúra, podnikateľské prostredie a ľudský kapitál. Staré členské štáty takisto využili výhody v súvislosti s dopytom po tovaroch a službách, ktorý bol vyvolaný transfermi z EÚ. Politika súdržnosti takisto pomohla vytvoriť potrebné stabilné, participačné, transparentné a

zodpovedné inštitúcie správy verejných financií, čím sa zlepšila akceptácia zo strany občianskej spoločnosti a zvýšila sa účinnosť verejnej spotreby vo všeobecnosti. Náležité riadenie a účinná kontrola finančných prostriedkov predstavujú predpoklady spustenia ďalšieho súkromného investovania. Po pristúpení sa politiky EÚ v oblasti rozvoja vidieka rozšírili aj na nové členské štáty, čím sa zvýšila konkurencieschopnosť v poľnohospodárskom odvetví a prispelo sa k diverzifikácii príjmov vo vidieckych oblastiach. Okrem toho úspešné zavedenie programov stability a zblížovania ako aj národných programov reforiem s cieľom zaistiť na stabilitu orientovanú makroekonomickú politiku, priaznivé podnikateľské prostredie, flexibilné trhy výrobkov a práce a dostatočná schopnosť administratívy absorbovať tieto riešenia je nevyhnutná na dosiahnutie základných cieľov znižovania rozdielov a zvyšovania konkurencieschopnosti.

Politiky, finančné inštitúcie a nástroje EÚ poskytujú kľúčovú podporu pre proces zblížovania. Zatiaľ čo politika súdržnosti poskytuje veľký objem zdrojov, Európska investičná banka takisto poskytuje pomoc a odhaduje, že v roku 2009 sa výrazne zvýši (takmer o 40 %) objem pôžičiek novým členským štátom na financovanie malých a stredných podnikov a projektov v kľúčových odvetviach, najmä v oblasti životného prostredia a dopravy. Okrem toho Európska banka pre obnovu a rozvoj, ktorá po rozšírení postupne utlmovala svoju činnosť v nových členských štátoch, opäť začala svoju pozornosť zameriavať na tento región, pokiaľ ide o jej zásadné odborné znalosti v projektoch týkajúcich sa finančného odvetvia vrátane poskytovania rizikového kapitálu.

Nedávne úsilie zamerané na záchranu krajín, ktoré potrebujú financovanie, jasne ukázalo, že riziká pre úspechy dosiahnuté od rozšírenia, existujú aj v súčasnosti. Zraniteľnosť Maďarska a Lotyšska je na takej úrovni, že bolo nevyhnutné, aby požiadali o finančnú pomoc zvonku. Objem nástroja platobnej bilancie sa na konci roka 2008 zvýšil z pôvodných 12 miliárd eur na 25 miliárd eur, aby sa stal adekvátnym tomuto účelu a rozsiahlej pomoci; paralelne s tým sa týmto krajinám poskytli rozsiahle programy v rámci politík s cieľom pomôcť im zabrániť výrazným stratám vo výrobe a v zamestnanosti počas obdobia nevyhnutného prispôsobenia sa. Podpora EÚ nepomohla iba konkrétnym krajinám s problémami, ale zvládla takisto potenciálne negatívne efekty prelievania na ďalšie nové a staré členské štáty.

ZÁVER

Nedávne rozšírenia EÚ boli medzníkom v procese zjednocovania Európy a priniesli výhody všetkým občanom v celej Únii. Podporovaním účinnejšieho rozdelenia práce a zlepšení v právnom, regulačnom a inštitucionálnom prostredí sa vďaka rozšíreniu zvýšila konkurencieschopnosť a odolnosť hospodárstva EÚ ako celku. Po piatich rokoch je EÚ v lepšej situácii, môže čeliť zvýšenej celosvetovej hospodárskej súťaži a prevziať vedúcu úlohu vo svetovom hospodárstve a jeho riadení. Stala sa oveľa silnejším hráčom v medzinárodných rokovaniach a je schopná rýchlo reagovať, čo dokázala aj nedávna „plynová kríza“, ktorá dosť vážne postihla niektoré nové členské štáty. V tomto prípade sa rýchlym konaním prostredníctvom koordinovaného európskeho prístupu preukázala solidarita v rámci Únie a obnovili sa kľúčové energetické väzby.

Napriek tomu však ešte treba dosiahnuť úplnú integráciu vnútroštátnych hospodárstiev a zblížovanie príjmov. Aby členské štáty vrátane nových členských štátov mohli využívať výhody jednotného trhu, právne predpisy EÚ sa musia v plnej miere transponovať do vnútroštátnych právnych predpisov a trhy so službami sa musia ďalej integrovať. Vzhľadom

na početné výhody finančnej integrácie v rámci EÚ bude potrebné v nej ďalej pokračovať a súčasne riešiť nedostatky v oblasti regulácie a dohľadu, ktoré odkryla finančná kríza. V priebehu integračného procesu bude politika súdržnosti naďalej zohrávať kľúčovú úlohu pri podpore reštrukturalizácie hospodárstiev v nových členských štátoch.

Tieto reformy sú obzvlášť dôležité práve teraz, keď by sa následkom globálnej finančnej krízy mohol spomaliť proces zblížovania. Kríza takéhoto rozsahu však ponúka aj príležitosti na to, aby sa prijali opatrenia na zmiernenie jej sociálneho a hospodárskeho dosahu a realizovali sa hlboké štrukturálne reformy, ktoré by tvorili základ rýchleho a riadneho ozdravenia, čo by umožnilo európskym hospodárskym systémom v plnej miere využívať výhody rastových príležitostí, ktoré sa objavia po kríze. V budúcnosti bude musieť ústrednú úlohu zohrávať zintenzívnený dohľad nad krajinami prostredníctvom Paktu stability a rastu a lisabonského procesu, na základe ktorého sa včas určia veci, na ktoré členské krajiny budú musieť zamerať svoje hospodárske stratégie a opatrenia, ktoré budú musieť prijať na riešenie vznikajúcich problémov. Proaktívne štrukturálne reformy a rozumné riadenie makroekonomiky bude základom na zníženie pravdepodobnosti vzniku veľkej finančnej krízy v budúcnosti.

V dôsledku rokov dôkladnej prípravy a pokračujúceho monitoringu EÚ aj po rozšírení naďalej hladko funguje. Vďaka rozšíreniu sa posilnila konkurencieschopnosť nových aj starých členských štátov a vytvoril sa dodatočný rast. Ďalšie reformy a ich zavádzanie sú však nevyhnutné, aby sa zaistilo pokračovanie integrácie a zblížovania príjmov v EÚ a aby si EÚ udržala svoje miesto v globálnej správe hospodárstva. Pokrok v tejto oblasti je takisto potrebný na to, aby sa vytvorilo prostredie umožňujúce ďalšie napredovanie rozširovania Únie, čím by sa ďalej zvýšil potenciál rastu a odolnosti hospodárstva EÚ.

Úspech pri riešení súčasnej krízy a uchovanie úspechov z posledných rozšírení EÚ bude hrať podstatnú úlohu. Podľa skúseností z minulosti presadzovanie agendy EÚ prinesie výhody, ktoré sa neobmedzia iba na hospodárstvo.